

La transició a la democràcia a Gandia (1973-1983)

Els moviments socials a la Safor

Vicent Cremades i Arlandis

Presentació: Gustau Muñoz

**institutió
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació**

VALÈNCIA, 2019

Obra editada amb la col·laboració de

Edició composta amb el tipus Adobe Caslon, l'interior s'ha imprès sobre paper Clarex 1.27 Literatura Color 03 de 90 g/m² i la coberta sobre cartolina Creator Silk de 350 g/m²

© 2019, de les imatges: Anna Coll, Vicent Gironés, A. Montagud, Lluís Romero, Emili Selfa, Josep Sendra, JPG, Pluja Teatre, Convenció Republicana.

© 2019, Vicent Cremades i Arlandis

© 2019, d'aquesta edició:
Institució Alfons el Magnànim
Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació
Diputació de València
Corona, 36 — 46003 València
Tel.: +34 963 883 169
contacte@alfonselmagnanim.com
www.alfonselmagnanim.net

ISBN: 978-84-7822-827-0
DL: V-2864-2019

Disseny de la coberta: Collage-no Diseño Gráfico
Maquetació: Concierto Gráfico

Imprimeix: IMPREMTA
DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA

Als meus pares. A Helena i Roger

*A tots els protagonistes que han fet possible aquest
llibre i una millor coneixença de la memòria
democràtica, viva i recent de la nostra ciutat i
comarca*

*A tots els qui treballaren, lluitaren i moriren per
l'enderrocament del règim feixista de Franco i
per la consecució d'una societat més justa, lliure i
democràtica en aquell procés de la transició cap a la
democràcia, on tot estava per fer i on tot era possible*

Índex

Presentació.....	19
<i>Gustau Muñoz</i>	
Pròleg de l'autor.....	27
I. Introducció històrica	37
1.1. Introducció	37
1.2. La II República	37
1.3. La Guerra Civil	42
1.4. La dictadura franquista	49
1.4.1. Els maquis	56
1.4.2. Les diferents etapes franquistes	65
1.4.3. La Falange	66
1.4.4. El Movimiento Nacional	70
II. La dècada dels 60. Desenvolupament econòmic i canvis culturals (1959-1972)	
2.1. Introducció	75
2.2. Les transformacions econòmiques	78
2.2.1. Anàlisi dels sectors de l'activitat econòmica	79
2.2.2. Variacions dels percentatges de la mà d'obra d'uns sectors als altres	86
2.3. El canvi socioeconòmic i demogràfic	87
2.3.1. Introducció	87
2.3.2. La població a Gandia i el seu procés de creixement.....	87
2.3.3. Els moviments migratoris	88

2.3.4. Les noves infraestructures	89
2.3.5. La xarxa ferroviària	90
2.3.6. La xarxa viària	91
2.3.7. El procés d'urbanització	91
2.4. El canvi cultural	96
2.4.1. Introducció	96
2.4.2. Els anys seixanta i Joan Fuster	98
2.4.3. L'impacte de l'any 1968	98
2.4.4. L'Institut Laboral i els homes pont intergeneracionals	100
2.4.5. La joventut	113
2.4.6. El moviment cultural i artístic	122
2.4.7. Per unes festes populars	126
2.4.8. L'art	127
2.4.9. La literatura	128
2.4.10. La música	130
2.4.11. El teatre i el cineclub	133
2.4.12. L'ensenyament	138
2.5. Els mitjans de comunicació	139
III. La dècada dels 60. Canvis socials i estancament polític	
(1959-1972)	
3.1. Els canvis socials	143
3.1.1. La modernització de la societat	143
3.1.2. La conflictivitat social i l'oposició política	147
3.1.3. El moviment obrer	149
3.2. Els canvis polítics	151
3.2.1. Les acaballes del franquisme i el començament d'un canvi polític	151
3.2.2. La situació del règim a Gandia	154
3.2.3. El franquisme polític i cultural tardà a Gandia i a Oliva ...	164
3.3. El valencianisme	167
3.3.1. Introducció històrica	167
3.3.2. El sorgiment d'una consciència valencianista a la Safor	168
3.3.3. Els primers partits valencianistes	172
PSV.....	172
Nova Germania.....	173

USO	218
ASO	220
LHOAC, la JOC i la JARC	220
SATE i STEPV. Els sindicats de l'ensenyament	220
La Unió de Llauradors i Ramaders del País Valencià ...	221
4.4.5. El moviment estudiantil	221
4.4.6. El sorgiment d'una nova oposició	226
4.4.7. Els partits i les organitzacions de l'esquerra revolucionària	227
Acció Comunista	227
PTE-PTPV	230
LCR	232
MCE i MCPV	232
ORT	236
FUT	237
La Convenció Republicana	238
FRAP	238
PCE/ML	242
El Partit Carlí	244
4.4.8. Els partits del nacionalisme valencià	245
Convergència Socialista del País Valencià	246
PSPV	247
PSAN	248
UDPV	248
4.5. Els mitjans de comunicació	249
4.6. La cultura	251
4.6.1. El moviment cultural i artístic	259
4.6.2. Per unes festes populars	264
4.6.3. L'art	265
4.6.4. La literatura	265
4.6.5. La música	267
4.6.6. El teatre i el cineclub	267
4.7. El panorama social	268
4.7.1. Els canvis en els estrats de la societat	269
4.7.2. Els moviments migratoris	269

4.7.3. El moviment obrer	270
4.7.4. Mobilització social i oposició política	270
4.7.5. Associacionisme i moviments ciutadans	271
4.7.6. El feminisme	274
4.7.7. El compromís dels laics	275
4.8. Els canvis a l'Església	278
4.8.1. L'Església franquista	279
4.8.2. L'Església antifranquista	279
4.8.3. L'Església en la transició	281
V. La transició a la democràcia (1976-1983)	
5.1. Introducció	287
5.2. La situació econòmica	287
5.3. Anàlisi dels diferents sectors de l'activitat econòmica	288
5.3.1. La xarxa viària	291
5.3.2. El procés d'urbanització	291
5.4. Els canvis en la societat	294
5.4.1. El canvi social	294
5.4.2. El canvi cultural	295
5.4.3. Els aplecs	307
5.4.4. La conscienciació politització de la societat	311
5.4.5. Per unes festes populars	312
5.4.6. L'art	312
5.4.7. La literatura	313
5.5. Els mitjans de comunicació	315
5.5.1. Les publicacions polítiques i socials	315
5.6. La política del règim franquista	318
5.6.1. La situació del règim a Gandia	318
5.6.2. El govern d'Adolfo Suárez	319
VI. Els processos electorals. El camí de la reforma i la consolidació de la democràcia (1976-1983)	
6.1. Els processos electorals	323
6.1.1. La Llei per a la Reforma Política. El referèndum del 15 de desembre de 1976	323
6.1.2. Les primeres eleccions generals democràtiques	

La Legislatura Constituent del Congrés dels Diputats i del Senat. El 15 de juny de 1977	326
6.1.3. El Referèndum nacional per la ratificació de la Constitució.	332
6.1.4. La formació de les autonomies i el «café para todos» ...	334
6.1.5. Les eleccions generals de l'1 de març de 1979	335
6.1.6. Les lleis de Bases del Règim Local	337
6.1.7. Les primeres eleccions municipals democràtiques després de la II República. El 3 d'abril de 1979	338
6.1.8. L'intent de colp d'estat del 23 de febrer de 1981. Conseqüències polítiques i jurídiques	347
6.1.9. Les eleccions generals legislatives a l'Estat Espanyol. El 28 d'octubre de 1982. La victòria del PSOE	351
6.1.10. Les eleccions municipals del 8 de maig 1983	351
6.1.11. Els partits polítics del règim	352
Introducció	352
Alianza Popular	353
UCD. Unión de Centro Democrático	356
Unión Valenciana	358
Objetivo Gandía	358
Coalición Democrática	359
Centro Democrático y Social	360
Coalición Popular	363
Partido Demócrata Popular	364
Unión Liberal	365
Fuerza Nueva	365
Los Guerrilleros de Cristo Rey	366

VII. Característiques destacables de la transició al País Valencià. (1976-1983)

7.1. La violència creada al llarg de la transició	367
7.1.1. L'anomenada «batalla de València»	368
7.1.2. El conflicte dels signes d'identitat dels valencians. Els intents de canviar la Història	378
7.1.3. L'anticatalanisme i la ideologia blaverista	383
País Valencià	384

Gandia i la comarca de la Safor	385
7.2. La política d'oposició al franquisme	389
7.2.1. Els canvis socials	389
7.2.2. El moviment ecologista a la Safor	390
7.2.3. El feminisme	399
7.2.4. El moviment veïnal	400
7.2.5. Les lluites obreres	402
7.2.6. Les celebracions de l'1 de maig	404
7.2.7. Les eleccions sindicals de l'any 1978	405
7.2.8. La situació política a nivell del País Valencià	406
7.2.9. La constitució de l'Assemblea Democràtica de Gandia ...	408
7.3. El desenvolupament de l'autonomia al País Valencià.....	413
El Consell i la lluita per l'Estatut d'Autonomia	413
7.3.1. L'accés a l'autogovern segons els articles 143 i 151 de la Constitució	416
7.3.2. Les eleccions autonòmiques a les Corts Valencianes del 8 de maig 1983	419
7.3.3. Els partits nacionalistes espanyols	420
PSOE	420
PCE	420
7.3.4. Les forces nacionalistes	421
PCPV	421
BAVE	423
BEAN	424
Esquerra Unida de Gandia	424
PNPV	426
UPV	426
7.3.5. L'Associació Cultural de la Safor	427
7.3.6. Conclusions sobre els moviments culturals i socials	430
7.4. Els canvis a l'Església	432
7.4.1. L'Església franquista	432
7.4.2. L'Església en la transició	433
7.4.3. L'Església valencianista	433
Epíleg.	

La consolidació de la democràcia i altres reflexions.....	437
Agraïments	447
1. Arxius públics	448
2. Arxius privats	448
Cronologia de la transició política País Valencià i la Safor	453
Annexos documentals	465
Annex 1. Partits polítics	465
1.1. Llistat de partits nacionalistes i independentistes	465
1.2. Llistat de partits de l'esquerra revolucionària: trotskistes, comunistes	470
1.3. Llistat de partits marxistes-leninistes i maoistes	472
1.4. Llistat de partits socialistes	473
1.5. PSV	474
1.6. Germania Socialista	476
1.7. La Convenció Republicana	479
1.8. PSPV	483
1.9. PSAN	487
1.10. UDPV	494
1.11. PSOE	500
1.12. PCE	508
1.13. PNPV	515
1.14. UPV	518
Annex 2. Corporacions municipals	
2.1. L'última corporació municipal gandiana franquista	521
2.2. Corporació municipal gandiana de 1979	532
2.3. Corporació municipal gandiana de 1983	552
Annex 3. L'Església	
3.1. L'Escola Pia	561
3.2. L'ermita de Santa Anna. Les trobades de la Paraula Cristiana i les reunions valencianistes	565
3.3. Els Jesuïtes	568
Annex 4. El moviment obrer i els sindicats	
4.1. Llistat organitzacions sindicals	574
4.2. La introducció als sindicats i la transició	578

4.3. El moviment obrer a Gandia abans de 1977	581
4.4. CNT	587
4.5. UGT	591
4.6. CCOO	594
4.7. L'HOAC, la JOC i la JARC	600
4.8. SATE i STEPV	605
4.9. La Unió de Llauradors i Ramaders del País Valencià	610
Annex 5. Moviments socials	615
5.1. El Grup de Dones de la Safor	615
5.2. El Col·lectiu de Mestres de la Safor	619
5.3. La lluita de les dones per la República	626
5.4. La lluita de les dones antifeixistes contra la Dictadura ..	629
Annex 6. Moviments culturals	632
6.1. Ateneu Juvenil	632
Ateneu Juvenil. Actes culturals (1968-70)	640
6.2. La llibreria Concret Llibres	641
6.3. Pluja Teatre	643
6.4. Associació Ulls de Mussol	650
6.5. Certamen Flor de Cactus	654
6.6. El folk a la Safor. La Sopa	657
Annex 7. Qüestions diverses	661
7.1. La platja de l'Auir	661
7.2. Ràdio Gandia	665
Índex de sigles	671
Fonts primàries. Fonts documentals escrites	676
Arxius públics i privats	676
Fonts orals	677
Fonts documentals hemerogràfiques	678
Prensa	678
Revistes i publicacions periòdiques	678
Prensa de la Corporació Municipal de Gandia.....	679
Prensa de partits	679
Publicacions periòdiques comarcals	680
Bibliografia	683
Fonts documentals	691
Índex onomàstic	702

Presentació

Ens separen a hores d'ara uns quaranta anys de l'inici de la transició del règim franquista al nou ordre democràtic. Si fa no fa, els mateixos anys que separaven aquella conjuntura històrica de l'inici de la guerra civil que acabà amb la Segona República.

Els anys republicans, el colp d'estat militar del 18 de juliol de 1936 i la posterior contesa civil, tan desigual, gravitaven a l'alçada dels anys setanta del segle passat fortament en l'estat d'esperit de les generacions que esgotaven el seu cicle i també, tot i que de manera diferent, de les generacions ascendents. Eren una referència constant, per bé que sovint no explícita, després del gran silenci que els perdedors hagueren d'imposar-se i de la cridòria que exhibia el règim, fins a l'últim moment, que es veia justificat per a sempre en la victòria del 1939, tot i que també posava èmfasi en el desenvolupament econòmic, l'ordre i la pau regnants. Un sector del franquisme, encastellat, volia perpetuar el règim tal qual o amb mínims retocs cosmètics. Un altre sabia que calia reformar-lo a fons, que alguna cosa important havia de canviar. Les generacions ascendents que participaven en els moviments socials i polítics d'oposició volien un canvi radical, inspirat com a mínim en els valors democràtics de la República perduda. Tot i que no es pot dir que hi predominés un ànim de restauració d'aquella experiència. En tot cas, surava en l'ambient i entre la gran massa de la població passiva i despolititzada una àmplia voluntat de canvi tranquil, de por a un enfrontament sagnant. La referència als esdeveniments tràgics dels anys trenta estava tothora present. De manera explícita de vegades, però sobretot de manera implícita.

La transició democràtica fou el període clau en el qual es van conformar les bases del sistema polític i de les estructures de convivència que determinen el nostre present. La referència als anys trenta, a la República

i a la guerra civil –que són encara un camp d'anàlisi i investigació que no s'exhaureix– s'ha anat esvaint progressivament com a element de contrast o de confrontació amb aspectes del present.

I no és que la recerca i el debat s'hagen apagat, ni de bon tros. Només cal assenyalar la importància i la projecció que la dreta social i els seus aparells mediàtics i editorials han donat als subproductes d'un seguit d'autors com Pío Moa o César Vidal, per exemple, que conformen un corrent dit revisionista que al capdavall, com apunten historiadors seriosos i acadèmicament fiables, no és més que l'enèsima reiteració de l'argumentari franquista de deslegitimació de la República, en raó del «desordre» regnant, dels fets d'octubre de 1934 o fins i tot dels seus orígens en les eleccions municipals d'abril de 1931. El franquisme sempre volgué traure's de damunt l'estigma del trencament de la legalitat, de la destrucció d'un règim avalat per la legitimitat democràtica i la voluntat popular. Un estigma amplificat per la gran massacre que provocà el colp d'estat, les víctimes de la guerra civil, l'enorme repressió, l'aliança amb Hitler i Mussolini, els bombardejos de ciutats com Gernika, València, Xàtiva, Barcelona o Alacant, amb abundants víctimes civils, i tantes malvestats, com la tortura sistemàtica i les execucions que es reiteraren fins a la fi mateixa del franquisme l'any 1975.

Un estigma difícil d'eliminar, certament. Una imatge i una realitat que feia impossible la integració en els circuits polítics normals de l'Europa de les darreres dècades del segle xx.

Tothom sabia que s'havia de produir un canvi, una transició. Era tan forta la convicció que el rei nomenat successor per Franco –Joan Carles de Borbó, que se saltà la línia successòria dinàstica i deixà a l'ombra al seu pare, el comte de Barcelona– no tingué gaires dificultats per a ordir, amb l'ajuda d'alts personatges procedents del règim com Torcuato Fernández Miranda, Adolfo Suárez o el general Gutiérrez Mellado, entre molts altres, una mutació del règim que heretava, a través d'un procés de reforma interna. És clar que la pressió de l'oposició democràtica comptava, i molt. Com també hi havia comptat l'activitat clandestina i després cada vegada més oberta i pública dels moviments socials i polítics antifranquistes –el moviment obrer, el moviment estudiantil, l'oposició intel·lectual, la mobilització cívica de professionals, els moviments veïnals, les manifestacions de rebuig generalitzat en determinades zones, especialment vigoroses a les nacionalitats que es desvetllaven– que en conjunt desgastaven de manera molt considerable el règim i feien problemàtica la seua continuïtat.

La transició s'imposava. La democràcia va ser el punt de confluència entre els qui sabien que les coses no podien continuar igual i els qui volien

encetar una nova època, un canvi, una ruptura democràtica. Ara bé, els primers formaven part d'un entramat que comptava amb la força. Amb la força de la legalitat vigent i dels aparells repressius, els tribunals, els jutges, els fiscals, la policia, la Guàrdia Civil i, en darrer terme, l'exèrcit. Els segons comptaven amb una altra forma de força, la disposició de molts milers de persones compromeses a organitzar-se, activar una resistència multiforme, a desobeir, a trencar els silencis, i argumentar en tota mena d'espais públics —on es podia— en els quals els defensors de l'*statu quo* s'arronsaven i no tenien res a dir. La batalla per l'hegemonia cultural, en termes amplis, que s'allargava d'ençà del 1956, per posar una data significativa, s'havia guanyat ja als anys 60. I als anys 70 era evident per a qualsevol observador que fer retrocedir l'oposició i els seus portaveus no seria gens fàcil i implicaria una repressió massiva. No és que els neofranquistes més ferrenys no hi estiguessen ben predisposats i l'exemple recent del Xile de Pinochet, amb el colp de 1973, refrescava la memòria del que podien arribar a fer. Els serveis secrets o determinats estats majors, sens dubte, havien elaborat llargues llistes i comptaven amb plans de contingència.

Sovintejava, en el llenguatge de l'època, la discussió sobre la «correlació de forces» entre el franquisme i els seus successors i l'oposició democràtica. Manuel Vázquez Montalbán, amb la seua agudesa habitual, digué que calia parlar més aviat de «correlació de debilitats». I l'encertava. La partida era molt complexa. Uns ja no podien, i els altres encara no podien.

Com tothom sap el desllorigador vingué de la convocatòria d'eleccions generals el juny de 1977, que donarien lloc a una nova legitimitat i a una nova legalitat, consagrada amb la Constitució de 1978. Tot plegat es pogué dur a terme sense ensurts —tret del més greu de tots, l'intent fallit de colp d'estat del 23 de febrer de 1981, que paradoxalment enfortí el procés i refermà amb una nova pàtina d'heroisme la figura del rei—.

La llegenda de la transició modèlica començà aleshores. Un miracle, tot plegat. Espanya havia superat la seua història i havia aconseguit un canvi, una transició, una nova forma de convivència, una democràcia homologable, sense vessament de sang i sense guerra civil. Tenint en compte el registre històric dels segles XIX i XX, a Espanya, el reguitzell de guerres civils, colps militars, *pronunciamientos* i dictadures, no estava gens malament.

A la posteritat li quedaria reservada la discussió, la reflexió sobre aquesta experiència tan esbombada i lloada. I també l'amarga decepció. El debat sobre la modèlica transició es prolonga fins els nostres dies. En comptes d'apaivagar-se es fa més intens en una conjuntura en què es comproven les limitacions del sistema vigent, deslegitimant en diversos fronts. I hom busca

l'origen de les seues falles i defectes estructurals en la manera com es va fer la transició.

Aquell procés de reforma progressiva que donà lloc a una nova legalitat que trencava amb el franquisme comportà nombroses continuïtats. El personal del règim passà tranquil·lament a la nova situació i tingué assegurada la jubilació sense complicacions. El nou règim no va buscar la legitimació històrica en les experiències democràtiques que podien ser font d'una educació popular en els valors cívics de la democràcia i la resistència al feixisme. No va exaltar la República ni l'oposició antifranquista. El dèficit de memòria històrica és palès i es va fer més notori i punyent a mesura que s'esberlava el miratge que durant uns anys va predominar en la societat, especialment en els temps de bonança econòmica.

Si hi hagué pacte de silenci, fou derivat d'aquesta circumstància, una conseqüència lògica d'un procés i no establerta formalment enlloc. I no afectà de cap manera la recerca històrica i acadèmica. Però si la fibra moral del nou règim democràtic, que naixia de bases contaminades per continuïtats de tota mena amb un règim que havia estat aliat de l'Alemanya de Hitler i la Itàlia de Mussolini, i que es prolongava simbòlicament en els noms de molts carrers, en làpides i monuments, com el Valle de los Caídos, un cas únic a Europa de perpetuació de l'autorepresentació d'una dictadura d'orígens feixistes.

La pregunta era –i és– obligada: es pot construir una democràcia forta sense referents històrics forts? Amb les víctimes de la repressió franquista encara a les fosses comunes o a les vores d'algunes carreteres? Amb el silenci oficial i la manca de reconeixement als qui s'oposaren al franquisme arriscant la vida i la integritat física i el benestar personal i familiar?

El dèficit de legitimació democràtica s'agreujava encara si es tenia en compte que la forma de l'estat, la monarquia, no havia estat sotmesa a referèndum. El llegat del franquisme en aquest punt és definitiu, i potser no hi havia cap altre remei, atesa la «correlació de debilitats», però és una taca d'origen que encara es percep i que les generacions posteriors ni l'entenen ni l'assumeixen. Amb raó.

Quan el règim democràtic actual s'enfronta a un desgast creixent, que ho posa tot alhora en qüestió, el debat sobre la transició revifa i guanya un nou sentit. Modèlica? Sense conflicte? Doncs, hi va haver molts morts. Hi hagué bastant violència. Originada per les forces de seguretat, per grupuscles feixistes i pel terrorisme. Montejurra, Vitòria, Miquel Grau, els advocats d'Atocha, els assassinats pel Grapo i per ETA constitueixen un llegat sagnant que s'ha de ponderar també, i que obeeix a causes diverses i a

estrats diferents d'acció social i d'intencions divergents, a rerefons històrics molt distints, però tots presents en una època convulsa.

Impecable en termes democràtics? Doncs, no tant. Ni es va sotmetre a consulta popular la forma d'estat, l'opció entre monarquia o república, ni es van preveure mecanismes legals per a la resolució dels conflictes nacionals, arribat el cas, mitjançant la consulta popular, el dret a decidir, l'autodeterminació.

Franco volgué deixar-ho tot *atado y bien atado*. No va ser així, de cap manera. No podia ser així. Remarquem-ho: no podia ser així. I no sols per la pressió creixent de l'oposició democràtica i el gran cost que hauria tingut una desactivació a gran escala pels grans interessos internacionals (Estats Units, Europa) i interns (els grans grups econòmics que desitjaven una normalitat homologable i la integració a les institucions europees).

Però algunes coses sí que van restar ben lligades. La Monarquia. Els aparells burocràtics de l'administració. El personal del règim en totes les seues modalitats, eximit de qualsevol exigència de responsabilitats (gràcies a una oportuna Llei d'Amnistia que amnistiava en primer terme els franquistes). L'imaginari col·lectiu, que no podia condensar-se al voltant de cap èpica de resistència antifeixista. La sagrada unitat de la nació espanyola, que no es basaria en el pacte lliure i la voluntat popular sinó en la imposició transcendent que remet al mite històric (la Nació espanyola és anterior a la Constitució, segons es pot llegir al mateix text constitucional). I la província com a estructura bàsica de l'administració i com a circumscripció electoral, la qual cosa té una enorme importància i va ser assegurada abans de la Constitució, en la llei electoral del 1977, amb plena consciència i intencionalitat de garantir una majoria invariable als representats de les regions castellanes independentment de la seua importància demogràfica. La significació d'aquest punt és difícil d'exagerar.

La deslegitimació progressiva del sistema polític nascut de la transició a l'alçada dels anys que vivim és palesa, i té diversos orígens: la corrupció generalitzada sobretot a les administracions públiques en mans del PP; la crisi econòmica iniciada el 2008 que s'ha traduït en atur, empobriment, desnonaments i creixent desigualtat social, amb una distribució terriblement injusta de càrregues i sacrificis; els abusos del sistema financer; el poder omnímode de les empreses i els grans empresaris que concentren una part substancial de la riquesa del país; la precarietat i la manca d'expectatives de les generacions ascendents; la pervivència d'estructures socials caduques i de la gran propietat agrària al sud i oest d'Espanya; la desafortunada etapa darrera del rei Joan Carles (els esdeveniments que en precipitaren

l'abdicació, el cas Nóos, la implicació de la seua filla en un procés judicial...), que ha danyat d'una manera difícil de superar, i tal vegada irreversible, la institució que encarnava...

La mirada retrospectiva s'imposa, per tant. I en el cas valencià encara més. Ací la transició fou particularment accidentada. La persistència en el temps de les institucions locals franquistes (les eleccions municipals s'ajornaren fins el 1979), donà lloc a l'enquistament de nuclis de poder efectiu que varen ser utilitzats contra les forces democràtiques i que promogueren una violència de baixa intensitat (de vegades no tan baixa) que va pertorbar i desvirtuar la plena eclosió de la democràcia i l'autonomia en termes d'un país valencià lliure i conscient d'ell mateix, com es podia lògicament esperar a partir de la gran mobilització cívica encetada als anys 60 i que es materialitzà en els primers passos del canvi democràtic i amb la gran manifestació del 9 d'octubre del 1977. La transició democràtica valenciana és per tant un cas d'estudi especial, que explicaria en certa manera, atenent als seus costats foscos, com fou possible la llarga etapa de poder del PP, uns vint anys, una mena d'epíleg en molts aspectes d'una època que creïem superada.

Aquesta història, que tant de mal va fer a la substància civil del poble valencià, i que ara sembla que pertany a un passat ja arxivat, ha estat explicada de manera molt didàctica i encertada pel malaguanyat historiador i polític Alfons Cucó, al seu darrer llibre: *Roig i blau. La transició democràtica valenciana* (Tàndem, 2002). No és l'única aportació, sens dubte, però sí la més completa i rigorosa. No ha estat superada encara en termes de visió de conjunt del que fou la transició a escala del país valencià, i va obrir un camí profitós que els historiadors haurien d'aprofundir. La història contemporània del país valencià té molts forats encara per cobrir, tant quant a l'anàlisi de conjunt com en aspectes concrets especialment significatius, com ara l'articulació del poder econòmic i el poder polític, l'organització de l'hegemonia cultural del franquisme, el paper del regionalisme, l'evolució de les grans famílies, la repressió econòmica i política, i tants altres. Té encara una tasca important a fer de cara a la comprensió de la dinàmica històrica d'un país, el nostre, que sovint és considerat subsidiari, però que manté trets distintius inconfusibles i té una densitat històrica, política, cultural, demogràfica, comparable a altres societats o països del nostre entorn que gaudeixen d'un reconeixement assegurat.

En aquest context són d'una vàlua extraordinària treballs com aquest que el lector té ara a les mans, aquesta *Història de la transició a Gandia* en la qual Vicent Cremades i Arlandis fa una anàlisi exhaustiva, molt completa,

d'aquell procés polític cabdal, determinant fonamental de tants aspectes del present, en un espai concret, en el microcosmos activíssim i viu de Gandia i per extensió de la Safor, on es va viure tot allò amb una gran riquesa de manifestacions. Moviments socials, partits polítics emergents, l'ambient cultural, el desvetllament de la consciència de país, el món de l'ensenyament, l'evolució de l'Església, el paper de les autoritats residuals, tot plegat ens explica una història apassionant, amb rigor i tremp narratiu. I tot situat en el seu context històric, en l'època de referència, amb atenció també als antecedents, i en relació amb el procés més general que es vivia al país i a la resta de l'estat. Sense oblidar en cap moment la veu dels protagonistes, de les persones concretes, amb noms i cognoms, que són al capdavant els que fan o pateixen la història.

Quan assistim a una inflexió històrica, la mirada al passat esdevé una pulsó compartida i gairebé irresistible. La cosa, en el fons, és del tot lògica. Mirem al passat perquè volem comprendre el present. I perquè volem construir un futur sense el llast dels errors i els fracassos que ens condicionen. Com una mostra més de l'ànima de llibertat que és el motor veritable de l'aventura humana.

Gustau Muñoz
Març 2016

Pròleg de l'autor

L'objectiu principal del nostre estudi es centra en investigar la transició a Gandia i alguns aspectes de la comarca de la Safor. L'interés científic és demostrar com les transformacions econòmiques, socials, culturals i demogràfiques, desenvolupades al llarg dels anys 60 i 70, junt amb les lluites del poble contra la dictadura feixista del general Franco, van produir un procés que ens va portar a un canvi polític. Aquest estudi d'història local és una mena de crònica d'uns esdeveniments que hem viscut entre els anys 1960 i 1983, i que han condicionat el pas de la dictadura franquista a l'actual democràcia.

El punt de partida seran les millores econòmiques com a conseqüència del Pla d'Estabilització. Després analitzarem les característiques del tardofranquisme a la ciutat, així com els canvis socials, culturals i polítics. A més a més, ampliarem l'anàlisi d'algunes repercussions comarcals. De manera especial, constatarem el creixement de l'oposició democràtica que, amb la mort del dictador, sortia de la clandestinitat i continuava amb unes mobilitzacions, cada vegada més nombroses, que perseguien el final del règim i l'inici de la transició democràtica. Estem parlant del desenvolupament d'un procés global que ens semblava irreversible.

La investigació recorre un període concret i ben delimitat de la situació de la societat a Gandia i la comarca. I també farem algunes referències a la situació de l'Estat espanyol i del país valencià.

El temps que ha passat ens permet veure els fets amb un cert distanciament. Els anys transcorreguts, les seues llums i les seues ombres, amb els silencis i pactes secrets que establiren els dirigents d'alguns partits i els responsables de certes institucions. Tractarem de fer el retrat d'una generació que, per la circumstància de l'edat, constitueix el grup humà que amb més intensitat va viure aquell període de temps. Així mateix farem